

ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาเด็กปฐมวัย

Local Wisdom and Young Children Development

อรุณี หารดาล*

Arunee Horadal

Received : March 2, 2018

Revised : May 15, 2018

Accepted : October 24, 2018

บทคัดย่อ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมความรู้ และประสบการณ์ของคนในท้องถิ่นที่มีการถ่ายทอดกันมาจนเป็นวิถีชีวิต และมีลักษณะเป็นอัตลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตของคนในท้องถิ่น การจัดกิจกรรมให้เด็กปฐมวัยได้เรียนรู้ภูมิปัญญาที่อยู่รอบตัว จะช่วยให้เด็กเรียนรู้ เห็นคุณค่าและภาคภูมิใจในภูมิปัญญาและท้องถิ่นของตน ซึ่งการนำภูมิปัญญามาพัฒนาเด็กวัยนี้ต้องพิจารณาคัดเลือกให้เหมาะสมกับวัย เป็นเรื่องใกล้ตัวที่เป็นรูปธรรม และมีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต โดยสามารถนำมาใช้ได้ 3 ลักษณะ คือ เป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นผู้ให้ความรู้ และเป็นกิจกรรมและสื่อการเรียนรู้ ที่สำคัญในการจัดกิจกรรมทุกครั้งต้องมีการวางแผนอย่างดี มีจุดมุ่งหมายในการจัดกิจกรรมที่ชัดเจน สามารถวัดประเมินได้ และจัดกิจกรรมให้มีความหลากหลาย

คำสำคัญ : ภูมิปัญญาท้องถิ่น / เด็กปฐมวัย

ABSTRACT

Local wisdom is the body of knowledge acquired from the accumulation of knowledge and experiences of people in the local area that has been transferred from generation to generation until it becomes a way of life that is an identity of each local area for solving problems and living the life of the local people. Organizing activities for young children to learn about local wisdom surrounding will enable them to learn, appreciate and be proud of the local wisdom and their local area. The local wisdom selected for the children to learn must be appropriate for their age. It must be about concrete matters surrounding them and relating to their everyday life. The teachers may utilize local wisdom in three ways, namely as learning resources, as knowledge providers, and as activities and learning media. The important considerations for organizing the activities are that they must be well-planned, with clear objectives that can be evaluated, and with diversified activities.

Keywords : Local wisdom / Young children

*อาจารย์ประจำแขนงวิชาหลักสูตรและการสอน สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
Lecturer in curriculum and teaching Department of Education Sukhothai Thammathirat
Open University

บทนำ

โลกปัจจุบันเป็นโลกของข้อมูลข่าวสารที่แพร่ขยายถึงกันได้อย่างรวดเร็ว ไร้อาณาเขต สภาพดังกล่าวมีผลกระทบถึงวิถีชีวิตของผู้คนทุกเพศทุกวัย โดยเฉพาะประเทศไทยที่ต้องรับและถ่ายทอดเอาศาสตร์หรือองค์ความรู้ตะวันตกเข้ามาใช้ในการพัฒนาประเทศและพัฒนาผลผลิต ตลอดจนเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตโดยมิได้มีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับภูมิปัญญาไทยที่เหมาะสม ทำให้ชุมชนและท้องถิ่นประสบปัญหาที่เรียกว่า ชุมชนล่มสลาย ซึ่งหมายถึงความทรุดโทรมของสิ่งแวดล้อมอย่างกว้างขวางและการละเลยกับขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดั่งามที่บรรพบุรุษได้รักษาและถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น การพยายามใช้กลไกทางการศึกษาด้วยการเปิดโอกาสให้มีการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชนและท้องถิ่น เป็นช่องทางในการประยุกต์เอาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีจุดเด่นที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ท่ามกลางกระแสการล่มสลายของชุมชนและการทรุดโทรมของสิ่งแวดล้อมดังกล่าวมาสู่หลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ในแนวทางของการคิดปฏิบัติจริง จากการประยุกต์ผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาไทยกับปัญญาสากล เพื่อให้ผู้เรียนค้นพบคุณค่าภูมิปัญญาที่มีในท้องถิ่นที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของชุมชน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด นำมาซึ่งดุลยภาพที่สงบสันติสุขของบุคคล ชุมชน และชาติ (Wongkhamchan, W., 2002) ดังที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 ได้กำหนดแนวทางในการจัดการศึกษาไว้ในหมวด 1 มาตรา 7 ระบุว่า “ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิหน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง” และในหมวด 4 มาตรา 7 มีใจความสำคัญว่า “การจัดการศึกษาต้องเน้นการจัดการศึกษาที่เกี่ยวข้องในเรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม โดยมีการเน้นถึงการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นประเด็นหนึ่งที่ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้” (Office of the National Education Commission, 2010, p.5) ดังนั้น การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณาการกับกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับเด็กจึงเป็นเรื่องที่ทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องต้องให้ความสำคัญ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นภูมิปัญญาที่เป็นมรดกทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นแหล่งความรู้และสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นที่อยู่ใกล้กับสถานศึกษาและเด็กมากที่สุด การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเด็กควรเริ่มตั้งแต่ระดับปฐมวัย ทั้งนี้เนื่องจากเด็กวัยนี้สมองกำลังพัฒนาอย่างเต็มที่ถึงร้อยละ 80 และมีจิตที่พร้อมซึมซับสิ่งแวดล้อมรอบตัวได้อย่างรวดเร็ว เด็กปฐมวัยเรียนรู้ได้ดีผ่านประสบการณ์ตรงที่มีความหมาย สามารถนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน ได้เรียนรู้ผ่านการใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ที่สำคัญจุดหมายประการหนึ่งของการจัดการศึกษาระดับปฐมวัย คือ การพัฒนาให้เด็กรักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและความเป็นไทย (Ministry of Education, 2016, p.26) การได้เรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสอดคล้องกับบริบทในการดำเนินชีวิตประจำวันและวิถีการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

คำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีคำอื่นที่เกี่ยวข้องอีกหลายคำซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกันและใช้ในบริบทที่คล้ายกัน ได้แก่ ภูมิปัญญาไทย และภูมิปัญญาชาวบ้าน แต่คำที่มีความหมายคล้ายกันมากจนนักวิชาการหลายคน

มีความเห็นว่าเป็นสิ่งเดียวกัน คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งมีผู้ให้ความหมายไว้ในแง่มุมต่างๆ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom)

Royal Institute (2003) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ไว้ แต่แยกให้ความหมายของคำว่า “ภูมิปัญญา” ว่าหมายถึง พื้นความรู้ ความสามารถ และคำว่า “ท้องถิ่น” ว่าหมายถึง ท้องที่ใดท้องที่หนึ่งโดยเฉพาะ ดังนั้น คำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” จึงหมายถึง พื้นความรู้ความสามารถของท้องที่ใดท้องที่หนึ่ง ซึ่ง Office of the National Education Commission (2010, p.26) อธิบายความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าหมายถึง ความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมชุมชนและในตัวผู้รู้เอง เป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนคนนั้น สิ่งที่เรียนรู้ผ่านกระบวนการการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์ และลงมือปฏิบัติ จนเกิดปัญญาในแต่ละท้องถิ่นนั้นๆ จนกระทั่งสิ่งที่เรียนรู้มาจากหลายๆ เรื่องได้ถูกประกอบกันขึ้นแล้วตกผลึกเป็นองค์ความรู้

นอกจากนี้ Nilmoj, W. (2005, pp.9-5) ได้สังเคราะห์ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ สอดคล้องกับที่ Sirasoonthorn, P. (2009, p.6) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่า เป็นองค์ความรู้อันลุ่มลึกหรือการหยั่งรู้ที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์การเรียนรู้ อันเป็นผลมาจากการใช้ทักษะ ความชำนาญในการทำกิจกรรมการดำเนินชีวิตของคนในแต่ละท้องถิ่นที่มีสัมพันธ์ภาพอันแนบแน่นระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับอำนาจเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งจนเป็นวิถีชีวิต และมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่า และมีความหมายที่เป็นอัตลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น ภูมิปัญญาจึงไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นมาลอยๆ แต่เป็นผลของกระบวนการที่มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสรรพสิ่งรอบๆ ตัวภายในระบบนิเวศท้องถิ่น ทั้งระบบนิเวศธรรมชาติและระบบนิเวศวิทย์วัฒนธรรม ขณะที่ Kaewdaeng, R. (2003, p.4) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถ และทักษะของคนในท้องถิ่นที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรรเรียนรู้ และถ่ายทอดสืบต่อกันมาเพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตของคนในท้องถิ่นให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและยุคสมัย

2. ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom)

Encyclopedia of Thai Youth (1995, p.248) ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านว่าเป็นความรู้ของชาวบ้านที่สร้างขึ้นจากประสบการณ์และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคน ซึ่งได้เรียนรู้จากพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ญาติพี่น้อง และผู้ที่มีความรู้ในชุมชน ความรู้เหล่านี้เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต เป็นแนวทางหลักเกณฑ์ มีวิธีปฏิบัติที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว ความสัมพันธ์กับผู้ล่งลับไปแล้วกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และกับธรรมชาติ ความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอดมีการปรับปรุง ประยุกต์ และเปลี่ยนแปลงจนอาจเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ขณะที่ Office of the National Culture Commission (1995, p.55) อธิบายว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นพื้นฐานความรู้ของชาวบ้าน หรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบทอดกันมา กล่าวอีกนัยหนึ่ง ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองและนำมาใช้แก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งในแง่ภูมิที่กว้างและลึกที่ชาวบ้านสามารถทำตัวเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้เหมาะสมกับกาลสมัย สอดคล้องกับที่ Orlando (1988, quoted in Office of the National Primary Education Commission, 1998, p.13) อธิบายว่า ภูมิปัญญาเป็นศาสตร์ของประชาชน เป็นความรู้ชาวบ้านที่ผ่านการปฏิบัติมาแล้วอย่างโชกโชน เป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรม ความรู้ดังกล่าวไม่ได้ถูกเก็บไว้ แต่เป็นความรู้ที่ปฏิบัติ มีพลังและสำคัญยิ่ง

ช่วยให้ชาวบ้านมีชีวิตอยู่รอด สร้างสรรค์การผลิต และช่วยในการทำงาน เป็นสิ่งที่สะสมมานาน เป็นโครงสร้างความรู้ที่มีหลักการ มีเหตุและมีผลในตัวเอง

นอกจากนี้ Na Thaleng, E. (2001, p.8) ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านว่าหมายถึง ความรู้ ความสามารถ ความคิด ความเชื่อ ความชัดเจนที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมกันไว้ในกาปรับตัว และการดำรงชีวิตในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมวัฒนธรรมที่ได้มีการสืบทอดกันมา และมีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่น ก่อให้เกิดการแก้ปัญหาในส่วนที่เป็นบริบทของสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชน

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งที่เกิดจากการสั่งสมความรู้และประสบการณ์ของคนในชุมชนหรือของท้องถิ่นที่มีการถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นจนเป็นวิถีชีวิต มรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและมีความหมายเป็นอัตลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตของคนในท้องถิ่น ขณะที่ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นรากฐานความรู้ของชาวบ้านที่สร้างขึ้นจากประสบการณ์และความรอบรู้ รวมทั้งได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ และได้มีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสภาพการณ์ทางแวดล้อม และวัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลง เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม

ความสำคัญของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาเด็กปฐมวัย

เด็กปฐมวัยเป็นช่วงวัยทองของชีวิตที่พัฒนาการด้านต่างๆ กำลังพัฒนาอย่างเต็มที่ คุณลักษณะและพัฒนาการของเด็กวัยนี้เป็นพื้นฐานที่สำคัญของบุคลิกภาพเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ดังนั้น การปลูกฝังและสร้างเสริมคุณลักษณะที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ต้องเริ่มตั้งแต่วัยนี้ โดยเฉพาะการสร้างจิตสำนึกรักท้องถิ่น การเห็นคุณค่าของมรดกทางปัญญาที่บรรพบุรุษได้สร้างสมมายาวนานไม่ให้สูญหายไปเป็นสังคมที่มีการไหลบ่าของวัฒนธรรมต่างชาติดังเช่นในขณะนี้ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่เด็กปฐมวัยจึงมีความสำคัญต่อเด็ก ดังนี้

1. ช่วยให้เด็กได้เรียนรู้ภูมิปัญญาที่อยู่รอบตัวและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับวิถีการดำเนินชีวิตได้ เช่น การนำความรู้จากภูมิปัญญามาปลูกผักรับประทานเพื่อประโยชน์ต่อสุขภาพ เช่น ผักบุ้ง ตำลึง ตะไคร้ กะเพรา สมุนไพรหลายชนิดสามารถนำมาทำเป็นเครื่องดื่มได้ราคาถูก มีประโยชน์ บางชนิดช่วยรักษาโรค เช่น ผลมะนาวคั้นเอาน้ำมาจิบแก้ไอและขับเสมหะ หอมแดงกินรักษาโรคหวัด ใบน้อยหน่ารักษาเหา ฯลฯ การทำของเล่น เครื่องเล่นจากวัสดุพื้นบ้าน การใช้สัจจากธรรมชาติมาทำงานศิลปะ เช่น ดินทราย ให้สีฟ้าอ่อน ชี้ครึ่งให้สีแดง ฯลฯ รวมถึงการปรุงอาหารและการถนอมอาหาร ที่มีมากตามฤดูกาลให้สามารถยืดอายุการเก็บรักษาไว้ได้นานขึ้น
2. ช่วยให้เด็กเห็นคุณค่าและมีความภาคภูมิใจในท้องถิ่น มรดกทางปัญญา มรดกทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นที่ได้สั่งสม สืบทอดมาช้านาน ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงความรู้ระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้สมัยใหม่ การเชิญผู้มีภูมิปัญญามาพูดคุยและทำกิจกรรมร่วมกับเด็ก เป็นกิจกรรมที่ถ่ายทอดให้เด็กทราบถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชน ช่วยสร้างประสบการณ์ชีวิตเพื่อให้เด็กมีความรู้ และมีจิตสำนึกรักท้องถิ่น
3. ช่วยให้เด็กเห็นแบบอย่างที่ดี ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่องจากคนในชุมชนทั้งในด้านการมุ่งมั่น อดทน และขยันหมั่นเพียรในการศึกษาทดลองเรื่องที่สนใจจนเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนั้นๆ การเป็นบุคคลที่เสียสละช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทนด้วยการช่วยรักษาคคนในชุมชนด้วยสมุนไพรพื้นบ้าน รวมทั้งเป็นตัวอย่างที่ดีในการครองตนที่มีคุณธรรมและศีลธรรม อยู่อย่างสมถะ เรียบง่ายและพอเพียง นอกจากนี้ องค์ความรู้และแนวคิดของภูมิปัญญาท้องถิ่นยังสอนในเรื่องการดำเนินชีวิตที่กลมกลืนไปกับ

ธรรมชาติ ไม่เบียดเบียนธรรมชาติ การนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตอย่างเหมาะสม ทำให้รู้จักการพึ่งพากัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เห็นอกเห็นใจกัน และการให้อภัยกัน สอนให้คนในชุมชนรู้จักว่าสมาชิกในชุมชนทุกคนเป็นญาติกัน เป็นพี่น้องกัน การให้เด็กได้เรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นยังช่วยให้มีการสืบสานความงามและความแยบยลของภูมิปัญญา ปรัชญาที่ได้มีผู้สร้างสรรค์และสั่งสมไว้

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เหมาะสมกับการนำมาใช้ในการพัฒนาเด็กปฐมวัย

ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีหลากหลายลักษณะทั้งที่เป็นปรัชญา ศาสนา ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต ด้านการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน และที่เป็นรูปธรรมซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะด้านเกี่ยวกับอาหาร การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะ การแต่งกาย ที่อยู่อาศัย ดนตรี การละเล่นพื้นบ้าน และอื่นๆ ในการเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่เด็กปฐมวัยจำเป็นต้องพิจารณาเลือกภูมิปัญญาที่เหมาะสมกับเด็ก โดยมีแนวทางในการพิจารณา ดังนี้

1. ประเภทภูมิปัญญา ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เหมาะสมกับการนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัยควรมีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันของบุคคลในท้องถิ่น ดังตัวอย่างต่อไปนี้ (Payakaranont, J., 2000, pp.4-7; Rattanapiyaporn, D., Cuengprawati, P., & Chanbancherd, S., 2007, pp.190-193; Waetakhon, C., 2008, pp.51-70).

1.1 ภูมิปัญญาด้านชีวิตความเป็นอยู่และวิทยาการ ครอบคลุมองค์ความรู้และทักษะที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของกลุ่มคนในท้องถิ่นเพื่อเสริมความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น โดยอาศัยปราชญ์ ผู้รู้ ผู้อาวุโสที่เป็นที่เคารพของท้องถิ่นเป็นผู้กระทำ และถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องชีวประวัติบุคคลสำคัญ ที่อยู่อาศัย การประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ การสาธารณสุข และการประกอบอาชีพที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

1.2 ภูมิปัญญาด้านอาหารการกิน ครอบคลุมองค์ความรู้และทักษะเกี่ยวกับการแสวงหาอาหาร การคัดสรรสิ่งที่ใช้เป็นอาหารบริโภคได้หรือบริโภคไม่ได้ วิธีการทำและปรุงอาหารสำหรับชีวิตประจำวัน และเทศกาลงานสำคัญต่างๆ วิธีการจัดหา ประดิษฐ์เครื่องมือประกอบอาหาร การจัดระเบียบในการใช้ภาชนะใส่อาหาร การจัดระเบียบการกิน ตลอดจนคติความเชื่อในการบริโภค และการถนอมอาหาร

1.3 ภูมิปัญญาด้านการแต่งกาย ครอบคลุมองค์ความรู้และทักษะเกี่ยวกับการแสวงหาวัสดุที่นำมาทำเครื่องนุ่งห่ม การย้อมสี การประดิษฐ์ลวดลาย การประดิษฐ์เครื่องมือและอุปกรณ์ และการจัดระเบียบวิธีการนุ่งห่มให้มีเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่น

1.4 ภูมิปัญญาด้านที่อยู่อาศัย ครอบคลุมองค์ความรู้และทักษะเกี่ยวกับการนำวัสดุตามธรรมชาติมาสร้างเป็นที่อยู่อาศัย การเลือกภูมิประเทศ สิ่งแวดล้อม ทิศทางและลม และที่ทำมาหากินที่เหมาะสม

1.5 ภูมิปัญญาด้านสถานที่ ครอบคลุมสถานที่ที่มีความสำคัญกับท้องถิ่นในด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา พิธีกรรม สถานที่ทางธรรมชาติ สถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และแหล่งเพาะปลูกตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงทั้งที่เป็นของบุคคล หน่วยงานราชการ และองค์กรเอกชน

1.6 ภูมิปัญญาด้านสิ่งอุปโภคต่างๆ ครอบคลุมองค์ความรู้และทักษะเกี่ยวกับความรู้ในการจัดหา จัดทำสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน การจัดสร้างเครื่องมือสำหรับการประกอบอาชีพ การจัดสร้างยานพาหนะและเครื่องทุ่นแรง และการประดิษฐ์สิ่งอุปโภคบริโภคเพื่อสนองความเชื่อของบุคคล

1.7 ภูมิปัญญาด้านความบันเทิงใจ ครอบคลุมองค์ความรู้และทักษะเกี่ยวกับการสร้างแบบแผนการละเล่น วิธีการเล่น เครื่องเล่นและของเล่นต่างๆ กฎ กติกา ข้อตกลง โอกาสในการเล่น การจัดหาและการประดิษฐ์เครื่องเล่นและของเล่นประกอบงานพิธีกรรมและเทศกาล และงานมหรสพต่างๆ

1.8 ภูมิปัญญาด้านการเล่นของท้องถิ่น ครอบครัวองค์ความรู้และทักษะที่เกี่ยวกับกลุ่มคนในท้องถิ่นแสดงออกเพื่อตอบสนองความต้องการของร่างกาย อารมณ์-จิตใจ เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องการเล่นพื้นบ้าน เพลงเด็ก เพลงกล่อมเด็ก เพลงปฏิพากย์ การขับร้องดนตรี ระบายสี รำฟ้อน มหรสพ กีฬา และนันทนาการ

1.9 ภูมิปัญญาด้านการดูแลสุขภาพตนเอง ครอบครัวองค์ความรู้และทักษะเกี่ยวกับการตรวจการวินิจฉัย การรักษาอาการเจ็บป่วยของร่างกาย การตั้งครุฑ การคัดสรรสมุนไพร การปรุงสมุนไพร การเก็บรักษาสมุนไพร และการรักษาด้วยวิธีการนวด ประคบ การรักษาด้วยน้ำมัน และคาถาอาคม

2. หลักการนำภูมิปัญญามาใช้ในการพัฒนาเด็กปฐมวัย ในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาเด็กปฐมวัย ควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

2.1 เหมาะสมกับวัย เด็กปฐมวัยยังมีความสามารถในการคิดจำกัด เรียนรู้สิ่งต่างๆ จากการรับรู้ผ่านประสาทสัมผัสเป็นส่วนใหญ่ การคิดยังมีลักษณะการยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง ยังไม่สามารถเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่น เด็กมีความคิดแต่เพียงว่าทุกคนมองสิ่งต่างๆ รอบตัวและรู้สึกต่อสิ่งต่างๆ เหมือนตนเอง ดังนั้นองค์ความรู้ แนวคิดทางภูมิปัญญาหรือกิจกรรมภูมิปัญญาที่จะนำมาจัดกิจกรรมให้แก่เด็กต้องเป็นเรื่องที่ไม่ซับซ้อน เด็กสามารถเรียนรู้จากประสาทสัมผัส การมีประสบการณ์ตรง และได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เช่น การไปศึกษาสวนสมุนไพร ได้เห็น ได้สัมผัสสมุนไพรชนิดต่างๆ รวมทั้งได้เห็นวิธีการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคบางชนิดที่เด็กเป็นบ่อยๆ เช่น น้ำมูก ไอ เป็นหวัด เป็นต้น

2.2 เป็นเรื่องใกล้ตัวและเป็นรูปธรรม เด็กวัยนี้เรียนรู้ได้ดีจากสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวทั้งที่เป็นสภาพแวดล้อม เรื่องราวเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน กิจกรรมในชุมชนทั้งที่เป็นวันสำคัญทางศาสนา ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม และประเพณีต่างๆ ในท้องถิ่น ดังนั้นองค์ความรู้ แนวคิดทางภูมิปัญญาหรือกิจกรรมภูมิปัญญาที่จะนำมาจัดกิจกรรมให้แก่เด็กต้องไม่แปลกแยกจากการดำเนินชีวิตประจำวันของเด็ก แต่เป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของเด็กและคนในชุมชน เช่น การนำผักพื้นบ้านมาประกอบอาหารและสนทนาพูดคุยถึงประโยชน์ที่มีต่อร่างกาย การไปร่วมกิจกรรมงานบุญในวันสำคัญทางศาสนา การเอื้อเฟื้อแบ่งปันผักและผลไม้ที่ปลูกตามฤดูกาลต่างๆ กับเพื่อนบ้าน เป็นต้น

2.3 ประโยชน์ที่ได้รับ เด็กวัยนี้เรียนรู้ได้ดีหากสิ่งที่รับรู้สามารถเชื่อมโยงกับความรู้หรือประสบการณ์เดิม และจะยิ่งเข้าใจสิ่งนั้นๆ ได้ดียิ่งขึ้นหากได้มีต่อยอดซ้ำทวนบ่อยๆ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยเกี่ยวกับการทำงานของสมองที่ว่า วงจรการเรียนรู้ในสมองจะเกิดขึ้นหากบุคคลได้เรียนรู้สิ่งที่มีความหมายและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ ซึ่งเท่ากับเป็นการทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปแล้วอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น องค์ความรู้ แนวคิดทางภูมิปัญญาที่จะนำมาจัดกิจกรรมให้แก่เด็กต้องเป็นเรื่องที่เด็กสามารถทำความเข้าใจได้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ เช่น การรับประทานข้าวให้หมดไม่เหลือทิ้ง การแสดงความกตัญญูต่อผู้ใหญ่ในสิ่งที่เด็กวัยนี้สามารถทำได้ เช่น การยกน้ำดื่มมาให้ การช่วยหยิบสิ่งของเครื่องใช้ส่วนตัว เป็นต้น

วิธีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัย

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาเด็กปฐมวัยสามารถทำได้หลากหลายแนวทาง อาจใช้เป็นแหล่งการเรียนรู้ เป็นวิทยากรให้ความรู้ และใช้เป็นสื่อและกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่เด็ก ดังนี้

1. การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแหล่งเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ในชุมชนสามารถช่วยส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ให้แก่เด็กปฐมวัยได้ ช่วยให้เด็กได้ฝึกการสังเกต สำรวจ เก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อศึกษาค้นคว้าหาความรู้

ด้วยตนเองจากแหล่งความรู้ทั้งที่เป็นสถานที่หรือบุคคล เพื่อเสริมประสบการณ์ ตลอดจนแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวันในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง

แหล่งเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง แหล่งข้อมูล ความรู้ และกิจกรรมทั้งที่เป็นบุคคลและสถานที่ที่ช่วยส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้ให้แก่เด็กปฐมวัยทั้งในด้านองค์ความรู้ และทักษะปฏิบัติ แหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่เหมาะสมกับเด็กปฐมวัย เช่น แหล่งความรู้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น (เช่น น้ำตก แม่น้ำ คลอง อุทยานมัจฉา สวนสมุนไพร เป็นต้น) สื่อพื้นบ้าน (เช่น หนังสือตะลุง การละเล่นพื้นบ้าน ลิเก หมอลำ เป็นต้น) กิจกรรมทางสังคม (เช่น ประเพณีพื้นบ้าน ศิลปะพื้นบ้าน ดนตรีพื้นบ้าน เป็นต้น) ซึ่งการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัยมีแนวทาง ดังนี้

1.1 การวางแผน ด้วยการกำหนดวัตถุประสงค์การศึกษาแหล่งเรียนรู้ให้สอดคล้องกับจุดหมายในการพัฒนาเด็กตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560 และพิจารณาคัดเลือกแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเด็กปฐมวัย เนื่องจากเด็กวัยนี้ยังมีข้อจำกัดทั้งในด้านวุฒิภาวะ ความสามารถในการคิด การช่วยเหลือตนเอง และการดูแลรักษาความปลอดภัยของตนเองและผู้อื่น พร้อมทั้งศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการพาเด็กไปศึกษานอกสถานที่และปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด

1.2 กิจกรรมระหว่างการศึกษาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน การออกไปศึกษาแหล่งเรียนรู้ในชุมชนต้องมีการมอบหมายงานให้เด็กทำในระหว่างการศึกษาแหล่งเรียนรู้ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่ง Phonyotin, P. (2013) ได้เสนอแนะกิจกรรมระหว่างการศึกษาแหล่งเรียนรู้ที่จะช่วยสนับสนุนให้เด็กปฐมวัยเกิดการเรียนรู้ไว้ดังนี้

- 1) การสังเกต สำรวจ รับรู้สิ่งต่างๆ รอบตัวด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5
- 2) การคิดแก้ปัญหาที่ประสบด้วยตนเอง
- 3) การคิดสร้างสรรค์ เช่น การคาดคะเนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ฯลฯ
- 5) การให้ใช้เวลาศึกษาสิ่งที่สนใจอย่างพอเพียง
- 6) การสื่อความหมาย เช่น ฝึกถาม ฝึกฟัง ฝึกจับใจความ ฯลฯ
- 7) การบันทึกข้อมูลด้วยวิธีการต่างๆ เช่น เขียนภาพ ทำโดอะแกรม ฯลฯ
- 8) การทำงานร่วมกับกลุ่มเพื่อน ฝึกความรับผิดชอบ การตรงต่อเวลา

1.3 การประเมินและติดตามผลการศึกษาแหล่งเรียนรู้ เป็นการประเมินผลงานจากการศึกษาแหล่งเรียนรู้ด้วยการสนทนาพูดคุย นำเสนอผลงาน การแสดงบทบาทสมมติ หรือวิธีการอื่นๆ ที่เหมาะสม และสังเกตความสนใจ ความกระตือรือร้นในการร่วมกิจกรรม และความรับผิดชอบในงานที่ได้รับมอบหมาย

2. การเชิญผู้มีภูมิปัญญาเป็นผู้ให้ความรู้ ผู้รู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาในท้องถิ่นที่จะเชิญมาเป็นวิทยากรจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่เด็กปฐมวัยมีชื่อเรียกแตกต่างกัน เช่น ครูภูมิปัญญา ผู้ทรงภูมิปัญญา ปราชญ์ชาวบ้าน ปราชญ์ท้องถิ่น ฯลฯ การเชิญครูภูมิปัญญามาเป็นวิทยากร นอกจากจะช่วยส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ให้แก่เด็กปฐมวัยแล้ว ยังเป็นการสืบสานและถ่ายทอดภูมิปัญญาที่มีความหมายให้เด็กสามารถนำไปปรับใช้ในการแก้ไขปัญหาและดำเนินชีวิตประจำวัน ช่วยให้เด็กมีความรักและภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน ได้เห็นแบบอย่างที่ดีในการประพฤติตน ความมานะพยายาม ใฝ่รู้ใฝ่เรียน และความเสียสละ ซึ่งอาจเป็นแรงบันดาลใจให้เด็กประพฤติปฏิบัติตามได้

ผู้มีภูมิปัญญาหรือครูภูมิปัญญา หมายถึง บุคคลผู้เป็นเจ้าของภูมิปัญญาหรือผู้นำภูมิปัญญาต่างๆ ที่เกิดจากการบ่มเพาะ ศึกษาค้นคว้าทดลองจนประสบความสำเร็จ มีผลงานดีเด่นเป็นที่ยอมรับและยกย่องในระดับชุมชนหรือท้องถิ่น สามารถนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตและถ่ายทอดภูมิปัญญาให้บุคคลรุ่นต่อรุ่น

ครูภูมิปัญญาในท้องถิ่นมีศักยภาพในการเป็นครูผู้สอนให้แก่เด็กปฐมวัยในหลากหลายด้านตามศาสตร์แต่ละสาขาวิชา เป็นได้ทั้งแหล่งเรียนรู้ แหล่งข้อมูลที่จะช่วยประสานสัมพันธ์กับแหล่งการเรียนรู้อื่นๆ ในท้องถิ่น สามารถให้คำปรึกษาและส่งเสริมการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ รวมทั้งส่งเสริมให้ครูภูมิปัญญาคนอื่นๆ มีโอกาสเผยแพร่ความรู้เพื่อสืบทอดความรู้ให้แก่คนรุ่นต่อไป ในการให้ครูภูมิปัญญามาเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่เด็กปฐมวัยมีแนวทางในการดำเนินการได้ ดังนี้

2.1 การวางแผน เป็นการกำหนดวัตถุประสงค์ที่ต้องการให้เด็กได้รับการพัฒนาและเกิดการเรียนรู้จากการร่วมกิจกรรมกับครูภูมิปัญญา และศึกษาหาข้อมูลเกี่ยวกับครูภูมิปัญญาที่จะเชิญมาเป็นวิทยากร โดยพิจารณาจากความเหมาะสมขององค์ความรู้และผลงานของครูภูมิปัญญาที่เหมาะสมกับวัยของเด็กที่จะสามารถทำความเข้าใจและนำไปใช้ประโยชน์ได้ ประสพการณ์ในการจัดกิจกรรมให้ความรู้กับเด็กและเยาวชนที่ผ่านมา วัยของครูภูมิปัญญา และความสะดวกในการเดินทาง พร้อมทั้งให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ในการจัดกิจกรรม วัยและจำนวนเด็กที่จะร่วมกิจกรรม รวมตลอดถึงการเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่ต้องใช้ประกอบการจัดกิจกรรม

2.2 การดำเนินกิจกรรม เป็นการดำเนินกิจกรรมของครูภูมิปัญญา โดยมีครูคอยให้ความช่วยเหลือ ซึ่งวิธีการดำเนินกิจกรรมของครูภูมิปัญญาสามารถทำได้หลากหลายวิธี ดังนี้

1) การอธิบายหรือการบอกเล่า เช่น การอธิบายสรรพคุณของสมุนไพรที่ใช้ในการดูแลสุขภาพ สุขภาพและรักษาโรคประกอบการใช้ของจริง การเล่าเกี่ยวกับวัฒนธรรมและประเพณีในท้องถิ่นประกอบการสาธิต การอธิบายหรือบอกเล่าเกี่ยวกับวิถีการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่นในสมัยก่อน ฯลฯ

2) การเล่านิทานหรือเรื่องราว เช่น การเล่าประวัติความเป็นมาของสถานที่หรือบุคคลสำคัญในท้องถิ่น การเล่านิทานพื้นบ้านประกอบการเชิดหุ่นสาย หุ่นเงา การเล่าถึงประสบการณ์หรือผลงานของตนเองที่เหมาะสมกับวัยของเด็ก ฯลฯ

3) การให้ลงมือปฏิบัติ โดยอาจใช้การสาธิตประกอบการให้เด็กลงมือปฏิบัติ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

3.1) กิจกรรมเสริมประสบการณ์ สอนให้ทำอาหารพื้นบ้าน การทำปุ๋ยอินทรีย์จากน้ำหมักชีวภาพ การทำยาป้องกันแมลงจากพืชผักในท้องถิ่น (เช่น สะเดา ฯลฯ) การปลูกพืช ผักอินทรีย์ การเลือกและใช้สมุนไพรรักษาโรคที่เด็กเป็นบ่อยๆ ฯลฯ

3.2) กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ สอนให้เด็กสานของเล่น ของใช้ จากวัสดุในท้องถิ่น ประเภทใบลาน ใบตาล ผักตบชวา ใบมะพร้าว ฯลฯ หรืออาจสอนให้ปั้นดินเหนียว พับกระดาษ ฯลฯ

3.3) กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ เล่นเครื่องดนตรีพื้นบ้านให้จังหวะเด็กเคลื่อนไหวร่างกาย การร้องเพลงพื้นบ้านประกอบการเคลื่อนไหวร่างกาย การเคลื่อนไหวร่างกายโดยประยุกต์ทำรำพื้นบ้าน ฯลฯ

3.4) กิจกรรมกลางแจ้ง อาจให้เด็กทำของเล่นจากเศษวัสดุหรือวัสดุพื้นบ้าน เช่น ว่าว การเดินกะลา ม้าก้านกล้วย กังหันจากไม้ไผ่ โป๊ยะ ฯลฯ จากนั้นให้เด็กนำของเล่นที่ทำไปเล่นในสนามกลางแจ้ง

2.3 การประเมินและติดตามผลการจัดกิจกรรม เป็นการประเมินการจัดกิจกรรมของครูภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยการสังเกตความสนใจ ความกระตือรือร้น การปฏิบัติตามข้อตกลง การตั้งประเด็นคำถาม และพฤติกรรมมีส่วนร่วมในกิจกรรม รวมตลอดถึงผลงานที่เกิดจากการปฏิบัติกิจกรรม

3. การใช้ภูมิปัญญาเป็นกิจกรรมและสื่อการเรียนรู้ การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดกิจกรรมและสื่อการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย สามารถจัดได้ในหลากหลายกิจกรรม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการจัดกิจกรรม แต่เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมีหลายประเภทและหลายลักษณะ

ซึ่งมีทั้งที่เหมาะสมและไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้กับเด็กปฐมวัย ดังนั้น ครูต้องพิจารณาคัดเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เหมาะสมกับวัยของเด็ก โดยมีแนวทางการนำมาใช้ในการจัดกิจกรรม ดังนี้

3.1 การวางแผน เป็นการกำหนดวัตถุประสงค์การจัดกิจกรรมว่าต้องการให้เด็กได้เรียนรู้ หรือได้รับการพัฒนาในด้านใด โดยพิจารณาจากสภาพ ปัญหา ความสนใจ และความต้องการของเด็ก เพื่อให้ประกอบการพิจารณากำหนดองค์ความรู้ แนวคิด หรือกิจกรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เหมาะสมกับวัยของเด็ก และที่สำคัญครูต้องมีความรู้ ความเข้าใจ และมีประสบการณ์ตรงในเรื่องนั้นๆ เนื่องจากต้องเป็นผู้จัดกิจกรรมด้วยตนเอง และต้องสามารถบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม

3.2 การดำเนินกิจกรรม ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัย ครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่จะทำให้การจัดกิจกรรมบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ได้ตั้งไว้ ซึ่งสามารถจัดในกิจกรรมหลักได้ทุกกิจกรรม ดังนี้

1) กิจกรรมการเล่นเสรี เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กเล่นอิสระในมุมเล่น หรือมุมประสบการณ์ที่จัดไว้ในห้องเรียน เพื่อช่วยให้เด็กเรียนรู้แนวคิดหรือองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น พัฒนาความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการ และแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง เช่น มุมบทบาทสมมติ อาจจัดสภาพแวดล้อมที่มีภาพกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่น เสื้อผ้า สิ่งของเครื่องใช้พื้นบ้านมาจัดไว้เพื่อให้เด็กเล่นสมมติ มุมหนังสือที่มีนิทานพื้นบ้าน บทกลอนกล่อมเด็กของท้องถิ่นที่เป็นแผ่นซีดีให้เด็กใช้หูฟังเปิดฟังเพื่อไม่ให้รบกวนผู้อื่น สื่อหรือภาพปริศนาคำทายของท้องถิ่นให้เด็กเล่นทายปัญหา เป็นต้น

2) กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ เป็นกิจกรรมที่ช่วยพัฒนากล้ามเนื้อเล็กและการประสานสัมพันธ์ ช่วยให้เด็กแสดงออกทางอารมณ์ ความรู้สึก ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ผ่านผลงานทางศิลปะประเภทต่างๆ เช่น กิจกรรมการวาดภาพระบายสี การเล่นสี หรือการพิมพ์ภาพจากสีธรรมชาติ เช่น สีม่วงจากดอกอัญชัน สีแดงจากยอป่า สีเหลืองจากแก่นขนุน ฯลฯ การสานของเล่น เครื่องประดับต่างๆ เช่น ตะกร้อ นาฬิกา แหวน มงกุฎ ฯลฯ กิจกรรมการพับ เช่น การพับปลาตะเพียน การพับนก การพับเรือ การพับจรวด ฯลฯ กิจกรรมการปั้น เช่น ปั้นสัตว์ต่างๆ ผลไม้ สิ่งของเครื่องใช้ ของเล่น ฯลฯ กิจกรรมการร้อยดอกไม้ในท้องถิ่น เช่น ร้อยดอกจิว ฯลฯ ขณะเด็กปฏิบัติกิจกรรมอาจเปิดเพลงบรรเลงที่ใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านเบาๆ ให้เด็กฟังไปด้วย เพื่อให้เด็กได้ซึมซับศิลปะเพลงพื้นบ้านไปพร้อมกัน

3) กิจกรรมเสริมประสบการณ์ เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กมีโอกาสได้ฟัง พูด สังเกต คิด และปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความศรัทธาในเรื่องราวใดเรื่องหนึ่ง อาจจัดเป็นกลุ่มใหญ่หรือกลุ่มย่อยในรูปแบบต่างๆ เช่น การสนทนาและเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติของสถานที่สำคัญในชุมชนประกอบการเชิดหุ่น หนังตะลุง การพาเด็กไปร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีในท้องถิ่น การเล่นนิทานพื้นบ้าน การเล่นเกมปริศนาคำทาย การทำอาหารในท้องถิ่นที่เหมาะสมกับวัยเด็ก การพาเด็กออกไปศึกษาสถานศึกษา ตลาด สถานที่ประกอบการในชุมชน ฯลฯ

4) กิจกรรมการเล่นกลางแจ้ง เป็นกิจกรรมที่ช่วยพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ กล้ามเนื้อเล็กและการประสานสัมพันธ์ของอวัยวะต่างๆ การเล่นกลางแจ้งช่วยตอบสนองความต้องการตามธรรมชาติของเด็ก ช่วยให้ร่างกายแข็งแรง อารมณ์เบิกบานแจ่มใส มีโอกาสได้มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และได้ปรับตัวในการเล่นร่วมกับผู้อื่น เช่น การเล่นโยนลูกช่วง โกงไก่ ล้อต๊อก กระต่ายขาเดียว การเล่นรี้ข้าวสาร การเล่นโพงพาง หรือการเล่นเกมพื้นบ้านที่มีกฎเกณฑ์กติกาไม่ซับซ้อนเหมาะสมกับวัยของเด็ก ฯลฯ

5) กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ เป็นกิจกรรมที่让孩子ได้เคลื่อนไหวส่วนต่างๆ ของร่างกายตามจังหวะอย่างอิสระโดยใช้เสียงเพลง คำคล้องจอง เครื่องเคาะจังหวะ และอุปกรณ์อื่นๆ ประกอบการ

เคลื่อนไหว เพื่อส่งเสริมให้เด็กเกิดจินตนาการ คิดสร้างสรรค์ เรียนรู้จังหวะและควบคุมการเคลื่อนไหวของตนเอง ได้ เช่น การเคลื่อนไหวประกอบการใช้เครื่องดนตรีในท้องถิ่น เช่น กลอง ฯลฯ การใช้เพลงและคำคล้องจอง พื้นบ้านประกอบการเคลื่อนไหว การใช้วัสดุและอุปกรณ์ในท้องถิ่น เช่น ผ้าฝ้าย ร่ม ประกอบการเคลื่อนไหว การเคลื่อนไหวที่ประยุกต์จากทำรำพื้นบ้าน ฯลฯ

6) เกมการศึกษา เป็นเกมการเล่นที่ฝึกการสังเกต พัฒนากระบวนการคิด เกิดความคิดรวบยอด เกมการศึกษามีกฎกติกาต่างๆ เด็กสามารถเล่นคนเดียวหรือเล่นเป็นกลุ่มได้ เกมการศึกษาที่ผลิตจากวัสดุที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น เกมภาพตัดต่อที่เป็นสถานที่สำคัญในท้องถิ่น เกมการศึกษาที่ผลิตจากแผ่นยางพารา หรือผ้าไหม ผ้าฝ้าย กระดาษสา เกมลื้อดโตะที่เป็นภาพวิถีชีวิตคนในชุมชน ฯลฯ

3.3 การประเมินและติดตามผลการจัดกิจกรรม เป็นการประเมินผลการจัดกิจกรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยการสังเกตความสนใจและความกระตือรือร้นในการร่วมกิจกรรม การปฏิบัติตามข้อตกลง การตั้งประเด็นคำถาม รวมทั้งการประเมินผลงานที่ทำ

สรุป

ธรรมชาติของเด็กปฐมวัยมีความกระตือรือร้น อยากรู้ อยากเห็น ชอบสำรวจ ทดลอง สามารถซึมซับ และเรียนรู้จากสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งประสบการณ์ที่ดีในวัยนี้จะช่วยหล่อหลอมให้เด็กมี คุณลักษณะที่พึงประสงค์เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต การปลูกฝังและสร้างเสริมให้เด็กมีความรักและเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้สร้าง และถ่ายทอดสืบต่อกันมาจะช่วยให้มีการปรับใช้ในการดำเนินชีวิตซึ่ง เท่ากับเป็นการอนุรักษ์ และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ในสังคมยุคข้อมูลข่าวสาร ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีหลายประเภท หลายลักษณะ ดังนั้นต้องพิจารณาเลือกใช้ให้เหมาะสมกับวัย เด็กสามารถรับรู้ ทำความเข้าใจ และนำไปใช้ได้ สถานการณ์ต่างๆ เป็นเรื่องใกล้ตัวที่เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตประจำวัน การสอดแทรก ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกิจกรรมการเรียนรู้ของเด็ก สามารถทำได้ในทุกกิจกรรมทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน ทั้งที่ครูเป็นผู้จัดกิจกรรมเอง หรือเชิญครูภูมิปัญญามาร่วมจัดกิจกรรมกับเด็ก ที่สำคัญการจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง ต้องมีการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่ชัดเจน สามารถวัดและประเมินผลการจัดกิจกรรมได้ จัด กิจกรรมที่เป็นส่วนหนึ่งของการเล่น เปิดโอกาสให้เด็กได้เลือกทำตามความสนใจ ได้ลงมือกระทำผ่านการใช้ ประสาทสัมผัสทั้งห้า หากครูและผู้เกี่ยวข้องให้ความสำคัญกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาเด็ก ปฐมวัยอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เด็กจะค่อยๆ ซึมซับและเกิดความรัก ความหวงแหน และมีความภาคภูมิใจ ในท้องถิ่นของตน และที่สำคัญจะคงความเป็นไทยให้คงอยู่กับประเทศสืบไป

References

- Encyclopedia of Thai Youth. (1995). **By the Royal Wishes of His Majesty, Book Number 19.** Bangkok : Encyclopedia of Thai Youth Project.
- Kaewdaeng, R. (2003). **Recruitment and Selection of Thai Wisdom.** Bangkok : Phaph Pimph Limited Partnership.
- Ministry of Education. (2016). **Early Childhood Curriculum B.E. 2546 (A.D. 2003).** Bangkok : The Agricultural Cooperative Federation of Thailand, Limited.
- Na Thalang, E. (2001). **Central Wisdom.** Bangkok : Amarin Press.

- Nilmoj, W. (2005). Local Wisdom and Community Resources for Life Long Education. In **Professional Experience in Non-formal Education**. Unit 9 (pp. 9-1 to 9-66). (1st revised). Nonthaburi : School of Educational Studies, Sukhothai Thammathirat Open University.
- Office of the National Culture Commission. (1995). **Culture and Development : Dimension of Creative Power**. Bangkok : Religious Affairs Department.
- Office of the National Education Commission. (2010). **National Education Act, B.E. 2542 (3rd revised) B.E. 2553**. Bangkok : Phrik Khwan Graphic.
- Office of the National Primary Education Commission. (1998). **Guideline to Promote Local Wisdom in Educational Management**. Bangkok : Pimdee Company, Limited.
- Payakaranont, J. (2000). Local with Wisdom and Culture Resources. In **Minutes of Local Art and Culture Practitioners**. Local Education Project Publications. Phitsanulok: Naresuan University.
- Phonyotin, P. (2013). Learning Resources to Promote Children's Play. In **Play, Toys, and Playthings for Early Childhood**. Unit 5 (pp.15-1 to 15-44). Nonthaburi : School of Educational Studies, Sukhothai Thammathirat Open University.
- Rattanapiyaporn, D., Cuengprawati, P. & Chanbancherd, S. (2007). **Thai Studies**. Bangkok : Triple Education Company, Limited.
- Royal Institute. (2003). **Royal Institute Dictionary B.E. 2542**. (6th ed.). Bangkok : Nanmee Books Publications.
- Sirasoonthorn, P. (2009). **Learning Community: Concept, Technique, and Learning Process**. (2nd ed.). Bangkok : Chulalongkorn University Press.
- Waetakhon, C. (2008). **Learning Management of Visual Arts on the Basis of Community Culture**. Bangkok : Chulalongkorn University Press.
- Wongkhamchan, W. (2002). **Learning Resources and Local Wisdom**. [Online]. Available : <http://school.obec.go.th/bankudchiangmee/vicakan3.htm> [2017, July 25].